

De figuur van Germanicus bij Tacitus en bij N. P. van Wyk Louw

DOOR

Dr. M. VAN DER MIJNSBRUGGE
lid der Maatschappij

Tacitus, de ongeëvenaarde meester in het dramatisch uitbeelden van karakters, is een onuitputtelijke bron voor dramaturgen. Het moge volstaan te verwijzen naar een paar zeer bekende voorbeelden. Racine in zijn *Préface* van *Britannicus* verklaart: « J'avais copié mes personnages d'après le plus grand peintre de l'antiquité, je veux dire d'après Tacite. Et j'étais alors si rempli de la lecture de cet excellent historien, qu'il n'y a presque pas un trait éflatant dans ma tragédie dont il ne m'ait donné l'idée. »

Ben Jonson eveneens liet zich inspireren door Tacitus om zijn « Sejanus » ten tonele te voeren.

Ook in de hedendaagse letterkunde doet de invloed van Tacitus zich nog krachtig gelden. Tacitus heeft altijd de mensen geholpen om zichzelf en hun tijd te verstaan, maar thans zijn zijn lessen meer dan ooit *ad rem*.

Speciaal wilden we vandaag uw aandacht vragen voor het aangrijpend versdrama van de Zuidafrikaanse auteur N.P. van Wyk Louw, getiteld « GERMANICUS », dat in december 1956 door de Nasionale Boekhandel Beperk werd uitgegeven te Kaapstad-Bloemfontein-Johannesburg. Het eerste bedrijf was reeds vroeger verschenen in het tijdschrift « Standpunte », nr 22, december 1951, blz. 1-13.

Ons opzet is na te gaan hoe Tacitus de figuur van Germanicus in zijn *Annalen* voorstelt en hoe van Wyk Louw ditzelfde personage uitbeeldt in zijn drama.

Vooreerst de voorstelling van Germanicus bij de Latijnse geschiedschrijver.

Germanicus Caesar, zoon van Drusus I, Tiberius' broer, en van Antonia minor, dochter van Augustus' zuster Octavia minor, werd in 15 v. Chr. geboren.

In 4 na Chr. liet Augustus, overreed door de beden van zijn echtgenote Livia, Germanicus adopteren door Tiberius, terwijl hijzelf Tiberius tot zoon aannam¹.

(1) Ann. IV 57,5.

Tiberius die zelf een zoon had van bijna dezelfde leeftijd als Germanicus, had alleen op last van Augustus Germanicus geadopteerd². Het was de prijs voor zijn eigen adoptie door Augustus. Vandaar de verborgen haatgevoelens én van Tiberius én van zijn moeder Livia voor Germanicus en zijn gezin, alsook de verdenking dat de jonge prins zijn grote populariteit zou kunnen aanwenden tegen Tiberius. Deze verplichte adoptie zal in Tiberius' gemoed blijven knagen. De haat van Livia en Tiberius, zegt Tacitus, was juist hierom des te venijniger, omdat de beweegredenen ervan onbillijk waren³. Vroeger had Tacitus reeds opgemerkt dat het eigen is aan de menselijke natuur te haten wie men gekrenkt heeft⁴.

In 5 na Chr. huwde Germanicus Agrippina, kleindochter van Augustus. Agrippina was een zeer kranige vrouw die haar man in alle omstandigheden met raad en daad bijstond.

De vader van Germanicus, Drusus I, stierf in 9 na Chr. Zijn nagedachtenis stond in hoge eer bij het Romeinse volk en men geloofde dat, ware hij aan het bewind gekomen, hij de republikeinse vrijheid zou hersteld hebben; daarom koesterde men eenzelfde sympathie en eenzelfde hoop jegens Germanicus. Deze was namelijk een jonge man met het karakter van een gewoon burger en met een verbazende minzaamheid⁵.

In 13 na Chr. had Augustus Germanicus aan het hoofd gesteld van de 8 legioenen in Germanië. Germanicus was een schrander bevelhebber met een geweldig persoonlijk elan. Zijn populariteit was enorm. Men prees zijn adel, zijn fascinerend charme, zijn inschikkelijkheid en geduld, zijn vriendelijke omgang, zijn gelijkmatig humeur in ernst zowel als in scherts⁶. Tegenover de bondgenoten was hij zeer voorkomend, jegens zijn vijanden zeer zachtmoedig; hij was eerbiedwaardig en vertoonde geen enkel spoor van hatelijke aanmatiging⁷. Hij was goedgunstig voor zijn vrienden, beheerst in zijn genietingen⁸, kortom een edele gevoelsmens die onmiddellijk sympathie opwekte.

Tiberius was erg jaloers en afkerig van Germanicus: « zijn voornaamste drijfveer kwam voort, zo verhaalt Tacitus, uit zijn vrees dat Germanicus, tot wiens beschikking zoveel legioenen stonden, zo'n enorm aantal hulptroepen van de bondgenoten, en

(2) Ann. I 3,5.

(3) Ann. I 33,2.

(4) Agr. 42,5.

(5) Ann. I 33, 3-4.

(6) Ann. II 13,1.

(7) Ann. II 72,4.

(8) Ann. II 73,3.

die een wonderbare gunst bij het volk genoot, soms liever de op-
perste macht wilde hebben dan erop te wachten »⁹.

Toen nu in 14 na Chr., bij de troonsbestijging van Tiberius de troepen in Germanië aan het muiten sloegen¹⁰, weigerde Germanicus hardnekkig zich aan het hoofd van de rebel-
lie te stellen, zoals de soldaten wensten, om Tiberius omver te werpen. Het ware gemakkelijk geweest voor Germanicus om Tiberius te onttroonen, of ten minste in een lastig parket te brengen. Maar de trouwe bevelhebber was er ver van af zulks te doen, integendeel « hoe dichter Germanicus bij de vervulling van de hoogste verwachting stond, des te sterker spande hij zich in ten gunste van Tiberius »¹¹.

Zijn zieleadel in deze omstandigheden werd legendarisch. Toen de opstand gedempt was, leidde Germanicus, met gunstig gevolg, de soldaten tegen de Germaanse stammen der Marsen, Bructeren, Tubanten, Usipeten (14 na Chr.)¹²

Tiberius was verheugd dat de opstand in Germanië onderdrukt was, maar door het kwistig uitdelen van geld en door het vervroegde ontslag uit de dienst had Germanicus, zo dacht hij, naar de gunst van de soldaten gestreefd, en dit, evenals zijn oorlogsroem bekleemde hem¹³.

Ook in 15 en 16 na Chr. ondernam Germanicus veldtochten tegen de Germanen, waarbij de vijand nederlagen werden toegebracht. Tacitus beschrijft uitvoerig deze expedities en vestigt de aandacht op het ingrijpend militair beleid van Germanicus¹⁴. De veldheer werd echter door Tiberius naar Rome teruggeroepen om er een triomf te vieren, ofschoon de oorlog tegen de Germanen niet voleindigd was¹⁵.

In 17 na Chr. hield Germanicus zijn triomftocht¹⁶.

Nog datzelfde jaar werd hij met volmacht naar het Oosten gezonden¹⁷. Voor Tiberius was het niet onaangenaam dat het Oosten in gisting raakte, daar hij onder een eervol voorwendsel Germanicus aan zijn gewone legioenen kon onttrekken om hem over nieuwe provinciën aan te stellen¹⁸. Het ligt voor de hand dat Tiberius' handelwijze door wantrouwen jegens Germanicus

(9) Ann. I 7,5.

(10) Ann. I 31-49.

(11) Ann. I 34,1.

(12) Ann. I 50-51.

(13) Ann. I 52,1.

(14) Ann. I 55-71; Ann. II 5-26.

(15) Ann. II 26,3.

(16) Ann. II 41,2.

(17) Ann. II 43,2.

(18) Ann. II 42,2.

werd ingegeven, want hij benoemde tegelijk de keiharde, trotse oud-republikein Cn. Piso, tot gouverneur van Syrië, met de geheime opdracht Germanicus binnen de perken te houden¹⁹. In elk geval Piso heeft de actie van Germanicus in het Oosten openlijk gedwarsboomd, wat hem onvermijdelijk in hevig conflict moest brengen met Germanicus²⁰.

In 19 na Chr. stierf Germanicus in Syrië, vergiftigd, zo geloofde men, door toedoen van zijn verbitterde vijand Piso en niet zonder medeweten van de keizer. Tacitus wijdt één van zijn meest ontroerende bladzijden aan het tragische einde van Germanicus²¹.

De figuur van Germanicus is met buitengewone warmte en liefde door de Latijnse historicus uitgebeeld. In de jonge prins zag Tacitus de voorbode van een ideale heerser. Maar Germanicus werd het slachtoffer van een jalouse en achterdochtige keizer. Juist op het ogenblik dat de verovering van Germanië dicht bij haar bekroning was gekomen, gaf Tiberius aan Germanicus bevel af te zien van zijn succesrijke ondernemingen. Tiberius was gelukkig een voorwendsel te vinden om zijn vermeende rivaal naar het Oosten te sturen en hem aldus aan zijn toegewijde legioenen te onttrekken. Ofschoon de keizer beweerde dat Germanicus een belangrijke taak te vervullen had in het Oosten, spande hij zich in om de gewettigde ambitie van de jonge prins in te tomen, door het stadhouderschap van Syrië toe te vertrouwen aan Cn. Piso, een man met onhandelbaar temperament en een familietraditie van vijandschap tegenover de Caesares. Inderdaad tussen Germanicus en Piso ontstond een hevige ruzie, die een tragische afloop kende. De Latijnse geschiedschrijver beklemtoont sterk de verdenking dat Germanicus vergiftigd werd door bemiddeling van Piso; toch voegt hij eraan toe dat het niet uitgemaakt is of het lijk sporen van vergiftiging vertoonde²². In elk geval, er is tragedie en pathos bij het levenseinde van de prins. De dood van Germanicus verwekte een buitengewoon groot verdriet bij de oosterse bevolking, zowel als te Rome. Immers de adel en de goedertierenheid van Germanicus hadden op de oosterse massa een geweldige indruk gemaakt. Sommigen zelfs noteerden zijn gelijkenis met Alexander, in zijn knap uiterlijk, zijn leeftijd, zijn tragisch einde. De parallel viel in het voordeel uit van de Romein, waar het ging om

(19) Ann. II 43 3-6.

(20) Ann. II 55; 57; 69-70.

(21) Ann. II 71-73.

(22) Ann. II 73,5.

de menselijke hoedanigheden. Ook als veldheer, zo meenden enkelen, was Germanicus niet de mindere: hij zou de weerstand van de Germanen gebroken hebben, indien hij door Tiberius niet was teruggeroepen. Had hij alleenheerser mogen zijn, dan had hij ongetwijfeld een krijgsroem verworven die overeenstemde met zijn superioriteit inzake deugden ten opzichte van Alexander²³. Germanicus was een nationale held geworden.

Tacitus stelt de stralende figuur van Germanicus zeer scherp tegenover de duistere ziel van keizer Tiberius. Het dramatisch verhaal van Germanicus' levensloop en tragisch einde, gevolgd door het proces tegen Piso, neemt een groot deel van de eerste drie boeken der *Annalen* in beslag. Van het begin tot het einde wordt Germanicus opgehemeld als een toonbeeld van deugd en voortreffelijkheid. Maar zijn voornaamste kenmerk is wel de onwrikbare trouw jegens keizer Tiberius.

Welnu deze loyaliteit tegenover Tiberius vormt het grondthema van van Wyk Louws drama « Germanicus », dat in acht tonelen is ingedeeld. Vier tonelen vinden plaats in Germanië, twee te Rome en twee in het Oosten. De auteur bewerkt een inkrumping van tijd: de gebeurtenissen die bij Tacitus vermeld worden voor de jaren 14 tot en met 19, dus verspreid over 6 jaar, laat hij plaatsgrijpen in minder dan 6 maand. Maar er zijn nog andere wijzigingen. Zo wordt bij Tacitus eerst gewag gemaakt van de spanning tussen Germanicus en Piso, wanneer Germanicus met volmacht naar het Oosten is gezonden en Piso, aangesteld als *legatus* van Syrië, tegen hem ageert. In het drama van de Zuidafrikaanse auteur zien we Piso reeds in Germanië optreden, waar hij fungeert als tweede in bevel onder Germanicus. Bij Tacitus wordt Piso getypeerd als een trots, onhandelbaar man die uit republikeinse familietraditie tegen de Caesares gekant is. Van Wyk Louw echter stelt Piso voor als een idealist die hartstochtelijk verlangt naar de oude vrijheid, nl. het republikeins regime. Piso gelooft dat Germanicus de man is om de republikeinse vrijheid te herstellen. Maar wanneer Germanicus hardnekkig weigert in te gaan op het verlangen van de rebellerende soldaten om keizer Tiberius van de troon te stoten en zelf het bewind in handen te nemen, is Piso diep teleurgesteld; zijn liefde voor Germanicus slaat om in onverzoenlijke haat, welke op tragische wijze tot uiting komt in het Oosten.

Ook het procédé van de contaminatie heeft van Wyk Louw toegepast. Zo laat hij bijv. de voornaamste oproermaker bij de Pannonische legioenen optreden als belhamel bij de muitende

(23) Ann. II 73,1-4.

troepen in Germanië. Verder heeft de dramaturg niet gearzeld ganse tonelen van eigen schepping in te schakelen, die een sterke dramatische uitwerking hebben.

Laten we nu het drama « Germanicus » van dichterbij beschouwen. Het eerste toneel speelt zich af in een Romeins kamp in Noord-Frankrijk, nabij de huidige Nederlanden. Het is avond. Op de achtergrond zijn tenten opgesteld. Enkele soldaten omringen een kampvuur, terwijl andere af en toe in de donkerte heen en weer gaan. De gloed van andere kampvuren is zichtbaar. Een fijne regen zijgt neer. Iets onheilspellends hangt in de lucht. De eerste soldaat die optreedt is oud en knoestig; zijn hoofd is grijs; in zijn mond blijven slechts een paar tanden over. De tweede is nors en wrokkig. De derde is jonger: hij is de eigenlijke oproermaker; vroeger was hij toneelspeler te Rome. Hij gaat van vuur tot vuur om de soldaten op te hitsen. Germanicus moet heersen, nog deze nacht! Met de legioenen van Germanië moet Germanicus naar Rome trekken!

Middelerwijl gaat de bevelhebber Germanicus, gekleed als een gewoon soldaat en onherkenbaar, rond in het kamp en peilt de stemming van zijn troepen. Hij is vergezeld van een jonge officier, Lucius. Nu treedt een soldaat op die samen met de keizerlijke koerier uit Rome is aangekomen. Hij brengt het nieuws aan de manschappen dat Augustus, dood is, dat Agrippa Postumus, kleinzoon van Augustus vermoord werd en dat Tiberius het bewind in handen heeft genomen. Hierop reageert de derde soldaat als volgt:

« Vannag, nou, slaan ons uur! » (blz. 7)
 Wie maak en hou die Ryk? Wie kan hom gee?
 Dis ons — die legioene!...
 Laat die legioene van Duitsland en Pannonië
 aan weerskant van Germanicus marsjeer,
 en Rome bewe! » (blz. 8)

Algemene instemming bij de soldaten die rond de derde zijn samengestroomd.

Maar Germanicus, zich nog niet kenbaar makend, roept uit:

« Germanicus pleeg nie verraad. En julle nie! » (blz. 8)

De soldaten protesteren. Germanicus gooit dan zijn mantel af en staat daar als veldheer. Hij spreekt de manschappen toe en verklaart vastberaden dat hij trouw blijft. Wanneer de soldaten hem hun grieven uiteenzetten, geeft hij de plechtige verzekering dat hij hun klachten zal onderzoeken. Hierop roepen ze:

« Heil Germanicus!

Germanicus word Caesar! » (blz. 10)

Nu verskijnt Agrippina, Germanicus' vrou, vergezeld van Piso, tweede in bevel onder Germanicus. De stemming onder de soldaten is enigszins kalmer geworden. Maar bij het optreden van de mannen van het zesde legioen dat pas is toegekomen en nog niet onder Germanicus' persoonlike invloed staat, flakert de opstand weer op. De derde soldaat wordt opnieuw driest en roept tot Germanicus :

« Caesar! Hier hoor jy nou die volk se stem.

Ek sal jou volg, en elkeen wat hier staan.

Ons wil *jou* keiser hê, nie vir Tiberius nie. » (blz. 12)

Piso komt tussenbeide en verklaart :

« Luister, manne, stil :

dit is die óu reg van die legioene

om op die slagveld heersers vir die stad

— die wêreld — uit te roep : die imperators.

Niks kan dié reg ontnem... » (blz. 12)

Piso staat aan de kant van de muitende troepen. Wanneer een man van het zesde legioen opmerkt dat Germanicus aarzelt, antwoordt deze laatste kalm en resoluut :

« Eer ek my in triomf laat stad toe sleep
om die pop van komediante, vrygemaaktes
en uittand-veterane daar te wees,
vat ek my eie swaard... » (blz. 13)

De stemming wordt gevaarlijk. Juist op dit ogenblik komt Agrippina weer tussenbeide. Zij wijst op de weldaden die zij aan de soldaten bewezen heeft. Zij zal met haar kinderen naar andere legioenen gaan. De zesde soldaat roept haar toe :

« Gaan Rome toe, soek dàar die legioene... » (blz. 14)

Germanicus, zich niet langer bedwingend, steekt de soldaat neer. Hierop herinnert Germanicus de soldaten aan Varus en zijn legioenen die onbegraven liggen in het Teutoburgerwoud. De manschappen in hun eergevoel getroffen, worden beschaamd over hun opstand. Onmiddellijk maakt de generaal van deze kentering gebruik en zijn wekstem weerklinkt :

« Móre trek ons uit. » (blz. 15)

Er ontstaat een machtig gejuich : « Heil Caesar! » (blz. 16)

Het tweede toneel voert ons binnen in de tent van Piso, tijdens dezelfde nacht. Piso en officieren van zijn aanhang, o.a. Lucius, hadden gehoopt dat Germanicus de republiek zou herstellen. Met deze hoop had Piso dienst genomen onder Germanicus. De weigering nu van de veldheer om zich aan het hoofd van de muitende troepen te stellen en de troon te bemachtigen heeft Piso diep ontgoocheld. Piso kan niet begrijpen dat Germanicus in deze beslissende dagen zich onledig houdt met het vertalen van een sterrenkundig gedicht van Aratus. Piso herinnert Lucius aan de 1e Brutus die een eind stelde aan de tirannie. Maar Lucius die een te hoge achting voor Germanicus heeft, voelt zich niet in staat het voorbeeld van Brutus te volgen. Hij verlangt te sneuvelen in de strijd tegen de Germanen. Tegenover deze officier toont Piso zich zeer hardvochtig.

Het derde toneel brengt ons een huiselijk tafereeltje, eveneens gedurende dezelfde nacht, in de tent van Agrippina. Deze houdt een spiegel in de hand, terwijl Marcia, haar oude kamermeid de haren van haar meesteres opmaakt. Hier leren we Agrippina kennen als een trotse, maar kranige vrouw.

De oude lijfarts komt binnen met pakjes en flesjes. Agrippina die bevreesd is voor het leven van haar man, vraagt de dokter naar de horoscoop van Germanicus. Weldra komt de veldheer binnen en zegt met innige tevredenheid :

« ...Ek het Aratus klaar. » (blz. 31)

en reikt het manuscript over aan de dokter.

In de samenspraak tussen Agrippina en Germanicus komt de vrees van Agrippina voor Germanicus' leven scherp tot uiting. Een bang voorgevoel beklemmt haar.

Het vierde toneel is zeer gewichtig. We bevinden ons, een week of wat later, in de veldheerstent van Germanicus die zo pas een grote veldslag gewonnen heeft aan de Weser, in 16 na Chr. Een jonge officier komt buiten adem toegelopen en deelt mede dat vandaag Germanicus een schitterende overwinning behaald heeft. Hij beschrijft het heldhaftig gedrag van de veldheer tijdens het gevecht. Na de strijd heeft Germanicus Tiberius tot imperator door de troepen laten uitroepen. Wat een nieuw bewijs is van zijn onwankelbare trouw jegens de keizer.

Agrippina treedt op evenals een groep officieren met Piso. Kort daarop verschijnt ook Germanicus vergezeld van enkele officieren. De veldheer prijst afzonderlijk Piso en de officieren van zijn gezindheid Marcus en Caius — Lucius is gesneuveld. Piso is nors, weinig spraakzaam, trots. De Germaan Segestes, een

vriend van de Romeinen, en Thusnelda, dochter van Segestes en echtgenote van Arminius, de voornaamste vijand van Rome, worden binnengebracht. Segestes brengt hulde aan Germanicus en vraagt genade voor zijn volk en speciaal voor Thusnelda. De Romeinse prins toont zich ridderlijk teenover beiden. Vervolgens geeft hij als blijk van zijn vriendschap aan Piso zijn zwaard, aan Marcus zijn lijfband, en aan Caius zijn mantel.

Maar plots komt er een kentering in de situasie. Een berieht van Tiberius, bestemd voor Piso, luiet dat deze weg moet. Wanneer Caius de bemerking maakt dat Tiberius deze grote overwinningsdag aan Germanicus niet zal vergeven, antwoordt deze laatste als volgt :

« ... ek het sy legioene trouw bewaar,
vir hom trofeë opgerig, sy naam laat uitroep.
Tiberius Caesar sal nie altyd lewe. (blz. 49)
Nà hom kom ek, só wou Augustus dit. » (blz. 50).

Caius repliceert :

« Daar noem jy die groot woord wat Caesar vrees,
Caesar en Livia. » (blz. 50).

Maar ook Germanicus staat een verrassing te wachten. Een bode bringt hem een brief vanwege Tiberius. De keizer roept Germanicus terug voor een triomftocht, een tweede consulaat en groot werk in het Oosten!

Marcus zet Germanicus nogmaals aan zich van het bewind meester te maken :

« Wat aarsel jy? Die leërs hoort aan jou.
Jy weet wat die legioene heeldag praat. (blz. 51)
Luister by elke tent, hoor by die vure,
hoor waar hulle graaf in hierdie land se grond
saans as ons kamp maak :
nie vir die gruwel wat in Rome skuil,
— vir jou, vir ons, vir hulle doen hulle dit! » (blz. 52)

Ook Caius spoort hem aan :

« Ek lê my lewe in jou hand, Germanicus.
Laat my voor hierdie tent gaan buite staan
en roep : Caesar Germanicus Augustus!
Dan sal jou legioene antwoord
en Rome sal weer skoon wees. » (blz. 54)

Germanicus weigert. Marcus pleegt zelfmoord.

Het vijfde toneel voert ons naar Rome, een paar maanden later, op de dag van Germanicus' triomftocht. Hier vernemen we wat achter de schermen gebeurt. In een kamertje in het paleis van Livia, moeder van Tiberius, bevinden zich eerst Plancina, Piso's vrouw en Livia alleen. Livia zegt aan Plancina :

« ... Jy gaan na Sirië. Skrik jy? (blz. 58)
 Ek het jou man laat trugroep deur Tiberius,
 en hy gaan Sirië toe, as goewerneur,
 saam met Germanicus... ê, ê, nie altyd lekker
 as 'n mens se man weer trugkom, nè, Plancina?...
 ... Germanicus...

hy's bang ; of waarom slaan hy nie *vandag* ? » (blz. 59)

Na een wyl verskijnt Thusnelda, de gevangengenomen echtgenote van Arminius, begeleid door een officier en wachten.

Thusnelda spreek een fiere taal, waarin de haat teen die Romeinse heersers domineert. Agrippina word ook ontboden. Deze spreek ten beste voor die Germaanse vrouwe die deur Livia bitter gehoond word. Wanneer Livia en Plancina weer alleen is, verklaar Livia dat zij voor Tiberius die weg effen gemaak heeft deur list en moord. Vervolgens zegt zij :

« Jy gaan na Sirië toe, jy en ... Germanicus...
 Een sal jou help, een wat hy goed vertrou :
 'n ou versufte dokter — hy's oud soos ek
 en skelm
 ook soos ek. » (blz. 67)

Het zesde toneel heeft plaats, een dag of zo later, in een klein werkkamer van Tiberius' paleis te Rome.

Germanicus word bij die keizer geroepen, die hem zegt dat er groot werk uit te voeren is in die Oosten. Maar Germanicus vraag alleen rust. Hij wil die veldheersmantel voor Tiberius neerleggen en alleen MENS is. Tiberius word woest. Hierop laat die keizer die slaaf Clemens binnenslepen, die zich had laten doorgaan voor die in 14 na Chr. vermoorde Agrippa Postumus, kleinzoon van Augustus. Clemens is op die afschuwelijkste wyse gefolterd : zijn ogen zijn uitgestoken. Die slaaf verkondig die lof van Germanicus en voorspel zijn vroegtijdige dood. Ook Clemens had gehoopt dat Germanicus naar Rome zou komen en keizer word. Germanicus is diep ontroerd en smeek Tiberius dat hij zijn volk zou behandel as mense, opdat die haat van die onderdanen zou ophouden. Germanicus zou willen DIENEN, niet heersen. Wanneer hij die kamer verlaten heeft, komen Livia

en Plancina binnen en weldra horen we de onheilspellende woorden van Livia tot Plancina :

« Onthou die dokter. Die lyfarts van Germanicus.
Ek laat hom weet betyds.
Waar jy die gif sal kry, dit hoor jy later. » (blz. 88)

Een paar maanden later bevinden we ons in het Oosten, nl. in Nabatees Arabië. Inderdaad het zevende toneel speelt zich af in een zaal van het paleis van Aretas, koning van de Nabateërs. Deze houdt een feestmaal waarop Germanicus, Agrippina, Piso, Plancina, hovelingen en officieren zijn uitgenodigd. Germanicus is vermoeid, bleek en mager. Bij het eind van het feest hebben er incidenten plaats. Een Romeins officier beledigt de Nabateërs, wat protest vanwege deze laatsten uitlokt. Germanicus biedt zijn excuses aan. Daarna plaatst de koning een gouden kroon op het hoofd van Agrippina en van Germanicus. De Romeinse prins ziet in dit gebaar een blijk van dank en liefde voor het Romeinse Rijk. Vervolgens zet Aretas een kleinere kroon op het hoofd van Plancina en van Piso. Maar Piso smijt zijn kroon weg ; ook Plancina zet haar diadeem af.

« Vir my geen kroon ;
die haatlikste van às vir 'n Romein. » (blz. 91)

roept Piso uit. Hij verwijt Germanicus de kroon te hebben aanvaard. Germanicus vergeeft de hoon hem door Piso aangedaan. Uitgeput zakt hij neer : hij is ernstig ziek. Piso glimlacht. Sedert maanden vreet de ziekte aan Germanicus. Agrippina verdenkt Plancina en Piso. Wanneer Germanicus en Piso dan alleen zijn, richt Germanicus scherpe verwijten tot Piso, waarop deze laatste antwoordt :

« Jy het vannag 'n offisier van my
verneder — én voor die barbare — ek nóém
hulle dit. Dís on-Romeins.
Jy 't jou verneder met 'n goue kroon... » (blz. 96)

Germanicus heeft Piso ontgoocheld : Germanicus is niet geworden wat Piso en duizenden Romeinen van hem verwacht hadden. Piso verlangt de daad vanwege Germanicus.

«-dis oor jy kàn, kàn, kàn en net nie wíl nie! » (blz. 99)

roept Piso vol bitterheid uit. Wanneer Germanicus vraagt wat Piso dan wel verlangt, luidt het betekenisvol antwoord :

« Dat jy Tiberius slaan en hom vernietig — » (blz. 100)

Germanicus repliceert :

« Jy 's dubbeld trouloos, Piso? » (blz. 100)

Daarop verklaart Piso plechtig :

« Ontrou, ontrou
aan hierdie lawwe eeu! Maar enkeld trou
aan al wat heerlik is op hierdie aarde.
My stad wat op haar sewe heuwels lê
— die ewige, die ongelukkige, die heilige —
sy is die sigbare beeld van die groot ras
wat daar geskenk is aan die wêreld...
Jy moet haar reinig,
die hele Caesar-huis uit Rome sny —
die siekte van die massas uit haar sny
wat óm die Caesars groei soos geil rooi kanker — ...
(blz. 100)
Ek het één trots — die adel van my ras. » (blz. 101)

Piso is een trotse idealist die door Germanicus ontgoocheld werd en daarom deze laatste wil doen verdwynen. Luister naar wat hij aan Germanicus zegt :

« Kan jy dit nie begryp? Moet ek jou slaan
voor jy begryp: jy sterf, jy sterwe *now*
soos jy daar sit. Sy 't reg geraai — die gif
gaan korrel, korrel daaglik in jou in...
As jy iets *doen*, dan sal die siekte ophou! » (blz. 101)

En fier antwoordt Germanicus :

« Eenmaal het ek gesê ek laat my nooit
na Rome sleep nie — ook om te heers, nie sleep nie. »
(blz. 101)

Germanicus zweert de vriendschap met Piso af, en beveelt hem Syrië en het Oosten te verlaten.

Het achtste toneel behelst de dood van Germanicus in het Oosten. De oude dokter treedt weer op. Hij kan voor Germanicus niets doen: « Mens moet tog doodgaan », (blz. 105) zo klinkt zijn onverschillig woord. In dit laatste toneel wordt vooral aangetoond hoe het volk van Antiochië aan de Orontes, hoofdstad van het Oosten, Germanicus bemint. Een stoet komt uit Antiochië naar Daphne, op 4 mijl van Antiochië, waar Germanicus zich bevindt. Ook de legioenen van Syrië komen naar dezelfde plaats om Germanicus te zien. Kreten van haat tegen Piso

weerklinken. Weer wordt geroepen : « Trek na Rome » (blz. 107). Germanicus die zijn einde voelt naderen, wenst Piso te ontmoeten. Deze komt bij hem en laat het zwaard dat Germanicus hem in Germanië had geschonken terug overreiken. Hij verwijt Germanicus dat deze hem nooit heeft kunnen begrijpen. De liefde die Piso vroeger zijn veldheer toedroeg, is veranderd in haat. Germanicus heeft Piso verloochend, verraden en daarom moet Germanicus sterven :

« Nie Livia, nie Plancina, maar my liefde
wy jou ten dode. » (blz. 113)

Germanicus laat Piso ongehinderd heengaan en sterft in de armen van Agrippina.

Het stuk eindigt met de koude woorden van de oude dokter :
« Hy is al by die Caesars. » (blz. 116)

Uit dit schematisch overzicht moge gebleken zijn dat van Wyk Louws tragedie de uitbeelding is van Germanicus' onwrikbare trouw tegenover keizer Tiberius. Met volle recht zou men aan dit toneelstuk de ondertitel kunnen geven : « drama van de loyaliteit ».

Inderdaad de auteur heeft de meest kenmerkende kwaliteit van Germanicus als thema van zijn drama gekozen en meesterlijk ontwikkeld. Zijn opvatting van intrige en structuur berust hoofdzakelijk op de psychologie, nl. op de botsing tussen twee sterke personaliteiten, Germanicus en Piso. Daar nu de trouw van Germanicus het schitterendst bewezen werd in Germanië, tijdens de muiterij van de troepen, heeft de dramaturg de noodzakelijkheid aangevoeld het conflict tussen Germanicus en Piso reeds in Germanië te doen ontstaan, ofschoon, volgens Tacitus, Piso eerst in het Oosten de werking van Germanicus belemmerde. Deze botsing tussen de twee hoofdpersonages in Germanië is psychologisch volledig verantwoord en is een gelukkige vondst van de auteur.

In de zielestrijd tussen Germanicus en Piso bewonderen we niet alleen de rotsvaste trouw, maar ook de andere schoonmenselijke gaven van Germanicus, zijn medevoelen met de gewone man, zijn zielegrootheid, zijn edel streven, kortom zijn « humanitas ». Van Wyk Louw wijdt veel minder aandacht aan de militaire kwaliteiten van de Romeinse prins, in tegenstelling tot Tacitus, die met voorliefde de schitterende generaal uitbeeldt en diens veldtochten omstandig beschrijft.

De figuur van Piso is een meer gedetailleerde afwerking van het moreel portret dat Tacitus ons schetst. Piso was een typische

vertegenwoordiger van de oud-republikeinse adel, aanmatigend, hardvochtig, streng, onbuigzaam, met een onverzettelijke vrijheidszin. Tiberius gebruikte deze man in het Oosten om Germanicus in bedwang te houden, aldus Tacitus. Van Wyk Louw echter ziet in Piso de teleurgestelde trotse idealist die de hoop koesterde dat Germanicus de oude vrijheid zou herstellen. Piso's gedrag is hier dus enigszins anders gemotiveerd dan bij Tacitus, om de trouw van Germanicus nog sterker in reliëf te stellen.

Van Wyk Louw heeft in zijn « Germanicus » op meesterlijke en schitterende wijze een type gecreëerd, nl. de incarnatie van de TROUW en daardoor ons artistiek patrimonium verrijkt. De « Germanicus » schenkt ons in een keurige en verbazend beeldrijke taal diepe inzichten in de menselijke ziel. Dit moderne drama, geput uit de Annalen van Tacitus, is de oude meester geenszins onwaardig. Het is inderdaad een uitstekend kunstwerk, waarop de jonge Zuidafrikaanse letterkunde trots mag zijn.